

آداب و رسوم طولانی‌ترین شب سال در خطه آذربایجان

یک پژوهشگر تاریخ در خصوص اهمیت صیانت از سنت‌های کهن و همچنین سنت‌های شب چله (شب یلدا) گفت: امروزه به خاطر تسلط فضای مجازی بر تمامی ابعاد زندگی، سنت‌ها و آیین‌هایی که به بهانه‌های مختلف در فرهنگ ما قرار گرفته‌اند، اهمیت خود را بیش از پیش نشان می‌دهد.

یک پژوهشگر تاریخ در خصوص اهمیت صیانت از سنت‌های کهن و همچنین سنت‌های شب چله (شب یلدا) گفت: امروزه به خاطر تسلط فضای مجازی بر تمامی ابعاد زندگی، سنت‌ها و آیین‌هایی که به بهانه‌های مختلف در فرهنگ ما قرار گرفته‌اند، اهمیت خود را بیش از پیش نشان می‌دهد.

کریم میمنت نژاد در گفت‌وگو با ایسنا، منطقه آذربایجان شرقی، در خصوص تاریخچه پیدایش شب یلدا اظهار کرد: در این راستا با دو تاریخچه رو به رو هستیم که یکی مربوط به تاریخچه ایران باستان و دیگری مربوط به خطه آذربایجان است.

شب یلدا، شب زایش خورشید

میمنت نژاد بیان کرد: در ایران باستان در مکتب میترائیسم، خورشید اهمیت بسیاری داشت و آخرین شب پاییز که به عنوان "شب یلدا" شناخته می‌شود، به عنوان شب زایش خورشید مطرح شده و چون خورشید در مکتب میترائیسم جایگاه بسیار باارزشی داشت، از این رو شب یلدا نیز ارزش بسیاری در ایران باستان داشت.

وی در این خصوص اضافه کرد: ایرانیان باستان به جهت ارزش این روز، معمولا شب یلدا را جشن می‌گرفتند، چون از صبح فردای آن روز، روزها طولانی‌تر و شب‌ها کوتاه‌تر می‌شد و به نوعی این موضوع را پیروزی بر اهرمن یا پیروزی نور بر تاریکی تلقی می‌کردند.

اطلاق کلمه «خوروز» در مورد شب یلدا

این پژوهشگر تاریخ با بیان این که بعضا از کلمه ی خوروز برای نامیدن شب یلدا نیز استفاده می‌کرده‌اند، گفت: این کلمه که با کلمه ی "خروس" از لحاظ ریشه‌ای ارتباط دارد و به معنی طلوع خورشید است.

وی در باب فلسفه ی نامگذاری آخرین شب زمستان، به عنوان شب یلدا گفت: کلمه یلدا برگرفته از کلمه سورانی و به معنی زایش است که علمای زبان شناسی در این خصوص علمی‌تر بحث کرده‌اند. اما در آذربایجان شب یلدا با عنوان «شب چله» شناخته می‌شود.

«چله گنجه سی» در آذربایجان

میمنت نژاد در خصوص شب چله (شب یلدا) در خطه آذربایجان گفت: در این خطه دو نوع چله (بزرگ و کوچک) مطرح است که چله بزرگ به مدت 40 روز است، از اول دی تا 10 بهمن ماه بوده و چله کوچک به مدت ۲۰ روز از 10 تا آخر بهمن ماه است.

وی افزود: این ایام (چله بزرگ و کوچک) به عنوان ایام زمستان در آذربایجان قدیم مطرح بوده و در قدیم ایام شب ورود اولین چله را بسیار عزیز شمرده‌اند، چرا که زمستان فصل استراحت برای کشاورزان و شغل‌های رایج در گذشته بوده و شروع این ایام را جشن می‌گرفتند.

این پژوهشگر تاریخ با تاکید بر این که دوره نشینی، رفتن به خانه بزرگ‌ترها برای شنیدن تجربیاتشان و صلح ازحام از جمله رسم‌هایی است که از گذشتگان در شب چله آذربایجان به یادگار مانده است، بیان کرد: شب چله در آذربایجان چند مورد زیر فولکلوریک نیز دارد و علاوه بر جمع شدن در خانه بزرگ‌ترها و گوش دادن به نقل‌هایشان (داستان‌های به جا مانده از قدیم)، در این شب برای خانه نوعروسان خنچا یا همان خوانچه فرستاده می‌شد. (خوانچه به تحفه ای گفته می‌شود که خانواده داماد در شب یلدا برای خانواده تازه عروس می‌فرستند)؛ این رسم تقریبا در سایر مناطق ایران مرسوم نبوده اما در آذربایجان و شمال ایران (قسمت‌های شمالی کشور) بسیار مرسوم و پررنگ است.

وی خصوص تفاوت ها و شباهت های برخی رسوم در مناطق مختلف کشور، ادامه داد: هندوانه یکی از نمادهای شب چله است، در آذربایجان هندوانه را تزئین کرده و خانه نوعروس می فرستند و شمالی ها نیز ماهی را تزئین کرده و به عنوان نماد برکت به خانه نوعروسان خود ارسال می کنند.

«هندوانه و انار» نماد گرما در برابر سرمای زمستان

میمنت نژاد در خصوص علت وجود میوه های هندوانه و انار در شب چله گفت: هندوانه و انار هر دو رنگی قرمز دارند و از گذشته قرمزی این میوه ها را نماد گرما در مقابل سرمای زمستان دانسته اند و همچنین در هر دوی این میوه ها پراکندگی در عین وحدت وجود دارد چنانچه انار و همچنین هندوانه پر از دانه های پراکنده اما به هم تنیده ای هستند.

وی در خصوص نماد وحدت میوه های انار و هندوانه تاکید کرد: فرزندان یک خانواده نیز با این که پراکنده می شوند اما در شب چله دور بزرگترها جمع شده و گردهم می آیند؛ این دو موضوع به نوعی ارتباط مفهومی آیینی دارد.

وی با بیان این که در آیین میترائیسم رنگ قرمز، نشانه خورشید بوده و هندوانه نماد "خورشید سرخ" است، اما در آذربایجان رنگ قرمز، نماد گرمایش و زایش در مقابل شبی است که شروع برف و سرمای زمستان را به دنبال خود دارد، افزود: این نمادها آیین گذشتگان را بر ما روایت می کنند.

استفاده از «شبچره» در شب چله

این پژوهشگر تاریخ استفاده از میوه های خشک شده از دیگر زیر آیین های شب چله در آذربایجان دانست و متذکر شد: در این مورد از کلمه شبچره استفاده می شود که به معنای دوره نشینی شبانه و خوردن میوه های خشک است که نماد دوری از تابستان است؛ این میوه های خشک به نام شبچره مشهور بوده اما طی زمان این سنت از بین رفته و بسیار کم رنگ شوه است.

وی گفت: هر محل، روستا و شهر در آذربایجان به فراخور شرایط خود یک سری سنت های دیگری را نیز دارد.

وی با بیان این که نام "شب یلدا" بیشتر در قسمت های مرکزی و جنوبی ایران برای آخرین شب زمستان مطرح بوده اما در خطه آذربایجان این شب با عنوان "شب چله" شناخته می شود، گفت: اگر نام هر دو را یکی کنیم در این صورت ادبیات فولکلور خودمان از بین می رود؛ معتقدم هر منطقه باید کلمات و عنوان جشن ها را حفظ کند.

خواندن شعر بیاتی در شب چله

میمنت نژاد در بیان برخی از سنت های دیگر شب چله در آذربایجان تاکید کرد: چنانچه در این شب، در مناطق دیگر کشور اشعار حافظ را خوانده و فال می گیرند، در منطقه آذربایجان نیز خواندن شعر بیاتی بسیار مشهور است؛ بیاتی در آذربایجان یک شعر چهار مصرعی، موزون و پندآموز است.

وی در این رابطه افزود: بیاتی ها را بیشتر مادر بزرگ ها و پدر بزرگ ها در حافظه داشتند و در شب یلدا این بیاتی های پندآموز را برای فرزندان شان و نسل های جدید می خواندند؛ اکنون نیز هر چند بیاتی ها برایمان بسیار باارزش هستند اما استفاده از آن کم رنگ شده است.

پشمک جزو تنقلات ایرانی نبوده اصالتی آمریکایی دارد

وی با بیان این که پشمک جزو تنقلات ایرانی نبوده اصالتی آمریکایی دارد که به فرهنگ ما ورود پیدا کرده و به تدریج متفاوت شده است، گفت: اما همواره از قدیم الایام در کنار انار و هندوانه و برخی میوه های موجود در شب چله، شیرینی هم وجود داشته و این شیرینی بسته به محیط می توانست پخته شده در خانه (شیرینی های مخصوص خانگی) و یا قنادی و... باشد. هدف از این رسم نیز شیرین کردن کام کسانی بود که دوره جمع شده اند تا همدیگر را ملاقات کنند.

دوره می های شب چله را غنیمت بشماریم

این پژوهشگر تاریخ با تاکید بر اهمیت دوره می های شب چله و لزوم صیانت از این رسم کهن، بیان کرد: امروزه فضای مجازی به قدری در زندگی بشری پررنگ شده که روابط صمیمانه، عاطفی و چشم در چشم بین اعضای یک خانواده

بسیار غنیمت شمرده می شود و برخی از ایام همانند شب چله بهانه ی بسیار خوبی برای دورهمی و دید و بازدید است تا قدری مردمان از فضای مجازی جداشده و در فضای گرم و صمیمی خانوادگی قرار گیرند.

وی با اشاره به این که در گذشته خانه ها بصورت خاندانی بود و بزرگ ترها به همراه فرزندان، نوادگان خود در یک خانه زندگی می کرده اند، افزود: در گذشته ها، نوع معماری خانه ها نیز بر اساس زندگی خاندانی طراحی شده بود، در این صورت خانواده ها اگر میهمان یکدیگر نمی شدند نیز روزانه چندبار با همدیگر برخورد داشتند و صحبت می کردند؛ این ارتباطات بصری تاثیرات عاطفی فوق العاده ای روی اعضای خانواده داشت.

میمنت نژاد در این رابطه تاکید کرد: بعد از این که وارد عصر مدرنیسم شدیم، این شرایط بر تمامی ابعاد زندگی و به ویژه در معماری خانه ها تاثیر گذاشت و خانه ها تبدیل به واحدهای آپارتمانی شدند که هیچ ارتباط بصری بین همسایه ها وجود نداشته و شاید حتی همسایگان از اسامی یکدیگر نیز بی خبر باشند. در این شرایط قطعا به کمک این آیین ها، خانواده در فضای کوچک آپارتمانی می توانند گردهم جمع شده و این ارتباط چشمی و صحبت های عاطفی اتفاق بیافتد.

گفت وگو از مهری هاشم زاده، خبرنگار ایسنا در آذربایجان شرقی